

ДЖЕРЕЛА ТА МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ ПЕНІТЕНЦІАРНОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ (УСРР, УРСР) У ПЕРШІЙ ПОЛОВИНІ ХХ СТОЛІТТЯ

SOURCES AND RESEARCH METHODOLOGY OF PENITENTIARY SYSTEM OF UKRAINE (URSR) IN THE FIRST HALF OF THE TWENTIETH CENTURY

Кирило О.М.,

*аспірант кафедри теорії та історії держави і права
юридичного факультету*

Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки

У статті на основі історико-правових документів радянського періоду і аналітичного огляду вітчизняних і зарубіжних джерел (монографії, статті, дисертації) розкрито еволюцію радянської пенітенціарної системи у I половині ХХ ст.

Ключові слова: радянська пенітенціарна система, виправно-трудове право, Україна, джерела, методологія дослідження.

В статье на основании историко-правовых документов советского периода и аналитического обзора отечественных и зарубежных источников (монографии, статьи, диссертации) раскрыта эволюция советской пенитенциарной системы в первой половине ХХ века.

Ключевые слова: советская пенитенциарная система, исправительно-трудовое право, Украина, источники, методология исследования.

On the basis of historical and legal documents of the Soviet period and analytic review of domestic and foreign sources (books, articles, theses) the evolution of the Soviet penal system in the first half of the twentieth century is revealed.

Key words: soviet prison system, correctional labor law, Ukraine, source research methodology.

Всебічний аналіз робіт вітчизняних та зарубіжних вчених, що досліджували історію пенітенціарної системи, показує ґрунтовне вивчення нормативно-правових документів становлення та розвитку системи з виконання покарань в Україні, аналіз позитивних і негативних чинників, які впливали на цей процес, відображення об'єктивної картини етапів її утворення та функціонування дозволяє визначити основні принципи, на яких має базуватися сучасна пенітенціарна політика України.

Таким чином, актуальність даної теми зумовлена необхідністю залучення досвіду кримінально-виконавчої політики у процесі українського державотворення, оцінка і переоцінка якого з позицій безперервного поступального розвитку може стати однією із важливих складових сучасного етапу реформування вітчизняного законодавства і практики виконання кримінальних покарань.

У цьому контексті поглиблене вивчення історії виправно-трудового права, яке регулювало суспільні відносини, що виникали у зв'язку з виконанням кримінальних покарань протягом кількох десятиліть, сприятиме виявленню як недоліків, так і позитивних надбань, підсилить об'єктивність сучасного бачення даної проблеми у порівняльному вимірі суспільної потреби і державно-владного інтересу.

Метою даної статті є виявлення джерел і обґрунтування підходів дослідження пенітенціарної системи України у I половині ХХ ст., з вирішенням основного завдання – характеристики процесу становлення і розвитку пенітенціарної системи України і виправно-трудового права за періодами його законодавчого закріплення та особливостями правозастосування в умовах радянських політико-правових трансформацій у вищезазначених хронологічних межах.

На початковому етапі становлення радянської пенітенціарної системи відсутність чіткого уявлення про предмет науки позначилась на різних варіантах її назви: пенітенціарна наука, пенітенціарна політика, пенітенціарне право, кримінально-пенітенціарне право. Тобто в правовій думці радянського періоду не було одностайної ствердження з приводу того, яка юридична природа норм права, що регулюють порядок і умови виконання покарань, чи є система норм, які називаються нормами виправно-трудового права, самостійною галуззю, частиною якоїсь іншої галузі або комплексною галуззю радянського соціалістичного права.

До середини 30-х років в радянській юридичній літературі питання про самостійність виправно-трудового права вже не було дискусійним. Все, що стосувалося цього питання, виходило із загальноприйнятого на той час твердження про те, що юридичні норми, які регулюють виконання покарань, відносяться до сфери кримінального права. Більше того, проблема правового регулювання виконання покарань практично не викликала до себе великої уваги. Зазвичай підкреслювалось, що діяльність виправно-трудових установ, виховання і перевиховання засуджених до позбавлення волі – процес надзвичайно складний і специфічний [1, с. 51-56].

Можна припустити, що така думка у середовищі науковців формувалася в умовах посилення каральних репресій середини 30-х років, викликаних постановою ЦВК СРСР від 8 червня 1934 р. «Про доповнення Положення про злочини державні (контрреволюційні і особливо для Союзу РСР небезпечні злочини проти порядку управління) статтями про зраду Батьківщині» [2, ст. 320]. З цього приводу на сторінках юридичних періодичних ви-

дань, таких як «Еженедельник советской юстиции», «Административный вестник» і ін. розгорнулася гостра дискусія про сутність і мету кримінального покарання в пролетарській державі, про співвідношення завдань виправлення і перевиховання засуджених в залежності від їх соціального становища, про форми і методи виправно-трудового впливу. Деякі науковці (А. Г. Белобродов, Е. Г. Ширвіндт) виходили з того, що в місцях позбавлення волі завдання виховання і перевиховання злочинців повинні вирішуватися по відношенню до всіх категорій засуджених, незалежно від їх класової приналежності. Інші, зокрема Б. С. Утевський, виступали за те, щоб карати класових ворогів, а не виправляти [3, с. 108].

Дослідження в галузі виправно-трудового права з другої половини 30-х років практично зупинились, а в юридичних навчальних закладах курс радянського виправно-трудового права не викладався. Разом з тим, зміна наукових пенітенціарних концепцій проходила в напрямку обґрунтування необхідності використання примусової праці в таборах системи ГУЛАГу НКВС СРСР. Ідеологічні основи цих концепцій майже не змінилися до початку 1950-х рр. Суттєві зрушення соціально-політичного життя Радянської держави, що відбулися в другій половині 50-х років минулого сторіччя, на основі розширення демократичних засад, зміцнення законності у сфері виконання кримінальних покарань, створили реальні можливості для більш глибокого і об'єктивного висвітлення в науковій літературі ключових проблем розвитку виправно-трудового права.

Дослідники отримали більше можливостей для ознайомлення з організаційно-правовими засадами функціонування установ виконання покарання і публікаціями наукових робіт з цієї проблематики, а також з інших актуальних тем розвитку виправно-трудового законодавства, зокрема його кодифікації. Однак, як і в попередні десятиліття, центр таких досліджень був зосереджений в основному в Москві й інших містах РРФСР. Причому, склад провідних спеціалістів з виправно-трудового права й інших пенітенціарних проблем в основному визначився у 60-ті роки (Н. А. Стручков, Н. А. Беляєв, В. П. Артамонов, Е. А. Наташев, М. Д. Шаргородський, Л. Г. Крахмальник і ін.).

У цьому плані певний дослідницький інтерес складають праці І. С. Ноя «Теоретичні питання позбавлення волі» (1965) [4], М. А. Єфімова «Деякі питання кодифікації радянського виправно-трудового законодавства» (1962) [5], Л. Г. Крахмальника «Праця ув'язнених і її правове регулювання в СРСР» (1963) [6], М. Д. Шаргородського «Покарання за радянським кримінальним правом» (1958) і інші.

Серед наукових робіт 70-х років минулого століття ґрунтовністю та великою емпіричною базою виділяється історико-правове дослідження З. А. Астемірова «Історія радянського виправно-трудового права» (1975) [7]. В роботі використано чимало цікавого фактичного матеріалу. На відміну від багатьох інших праць цього періоду, політико-ідеологічний фактор проявляється в меншій мірі. Автор наводить

факти ігнорування законності при виконанні покарань, підміни діючого законодавства відомчими актами НКВС, в результаті чого виправно-трудове право не працювало. На той час це була смілива оцінка.

Наукова розробка проблем виправно-трудового права активізувалася після прийняття Основ виправно-трудового законодавства Союзу РСР і союзних республік (1969) [8] і виправно-трудових кодексів союзних республік, в т. ч. і УРСР [9]. Були видані нові підручники з виправно-трудового права, опубліковано фундаментальні монографічні роботи провідних вчених цієї галузі права (А. А. Беляєв, С. І. Демет'єв, А. І. Марцев, А. С. Михлин, А. Є. Наташев, М. О. Стручков, Ф. Р. Сундуков, В. А. Уткін і ін.). Все це свідчило про значне розширення проблематики наукових досліджень. З точки зору методології, крім традиційної полеміки з приводу того, вважати чи не вважати виправно-трудове право самостійною або комплексною галуззю права, в науковий обіг поступово вводяться й інші актуальні питання, що визначають предмет виправно-трудового права, особливих суспільних відносин, що складаються під час виконання покарань.

Так, ще до прийняття Основ виправно-трудового законодавства Союзу РСР і союзних республік вченими-юристами (А. А. Піонтковський, П. С. Елькінд і ін.) вносилися пропозиції віднести до предмета виправно-трудового права суспільні відносини, які виникають при виконанні деяких запобіжних заходів адміністративного впливу, зокрема таких, як арешт і виправні роботи без позбавлення волі. Основним запереченням на ці пропозиції (В. І. Курляндський, С. С. Алексеев) є принципова відмінність кримінальних покарань і адміністративних стягнень з точки зору їх правової природи. Отже, відтоді предметом виправно-трудового права стали вважатися особливі суспільні відносини, які складаються при виконанні тільки чотирьох видів покарань (засудження до позбавлення волі, заслання, вислання, виправні роботи без позбавлення волі) і умовних мір з обов'язковим залученням засудженого до праці.

Дискусійним на той час було й питання про віднесення до предмета виправно-трудового права фактичної реалізації рішення про передачу особи, яка здійснила злочин, на поруки громадських організацій або колективу трудящих. Противники такого рішення (Н. Д. Дурманов, В. І. Курляндський і ін.) вважали, що передача на поруки є мірою громадсько-політичного характеру, а не мірою державного примусу, яким є кримінальне покарання.

На нашу думку, ці проблеми і в сучасних умовах не втрачають своєї актуальності. Очевидно, що в умовах зростання злочинності необхідно віддавати перевагу заходам державного примусу, тим більше, що роль громадських організацій у боротьбі із злочинністю і в процесі виконання покарань є малоефективною і її результативність поки що не підтверджується суспільною практикою. Хоча зараз є багато спроб показати ефективність роботи правозахисних груп, окремих громадян. Вважаємо, що в умовах відкритого громадянського суспільства, ця тенденція

буде посилюватися і набирати результативності, що в кінцевому випадку є виправданим.

Зазначимо також, що в радянській Україні, де були чинними фактично всі законодавчі і нормативно-правові напрацювання з виправно-трудового права на союзному рівні, а також їх відповідна науково-практична інтерпретація за рахунок в основному російських науковців, утворився своєрідний вакуум, який почав стрімко заповнюватися після прийняття нового Виправно-трудового кодексу УРСР 1970 року.

Як і в РРФСР, серед науковців України (Л. В. Багрій-Шахматов, М. І. Бажанов, Ю. В. Баулін, І. П. Лановенко, Г. А. Матусовський, Г. О. Радов, В. М. Трубніков, О. Н. Ярмиш та ін.) дістали розвиток нові положення виправно-трудового законодавства. Відрадно, що ще до прийняття нового виправно-трудового законодавства в українській юридичній літературі також була висловлена думка, згідно з якою, нормами цього законодавства варто урегулювати порядок і умови виконання всіх кримінальних покарань. Вперше цю точку зору ще у 1964 році висловив один із патріархів української науки виправно-трудового права Л. В. Багрій-Шахматов, автор багатьох праць, серед яких: «Система кримінальних покарань та їх класифікація» (1973), «Кримінальна відповідальність і покарання» (1976), «Теоретичні проблеми класифікації кримінальних покарань» (1979), «Кримінальне право Української РСР на сучасному етапі» (1986), курс лекцій «Соціально-правові проблеми кримінальної відповідності та форми її реалізації» (1969) та інші [10, с. 183].

Перед українськими науковцями-юристами, як до речі, і перед російськими, після прийняття нового Виправно-трудового кодексу України постало питання про формування загальних засад розбудови цілісної системи союзного і республіканського законодавства з використанням більш сучасних теоретико-методологічних підходів, оскільки до прийняття Основ це законодавство перебувало переважно у сфері вузького відомчого правового регулювання каральних органів союзного значення і з багатьох показників не відповідало міжнародним принципам, проголошеним Загальною декларацією прав людини ООН від 10 грудня 1948 року.

Як зазначають сучасні вітчизняні дослідники (М. О. Джужа, І. Г. Богатирьов, С. М. Бодюл, В. В. Василевич, А. О. Галай, О. Г. Колб, В. О. Корчинський та ін.), з огляду на сучасні міжнародні нормативно-правові акти в галузі захисту прав в'язнів («Мінімальні стандартні правила поводження з в'язнями ООН – 1957 р.» та «Європейські пенітенціарні правила РС», в редакції 1987 р.), цілий ряд норм Основ виглядає досить примітивно. Мова йдеться, зокрема, про встановлення цілого ряду обмежень, зумовлених *не реальними потребами* людини в їжі, купівлі за рахунок зароблених коштів предметів першої необхідності, спілкуванні з рідними шляхом побачень та листування тощо, а *обсягом кари*, що її, начебто має зазнати особа, перебуваючи у місцях позбавлення та обмеження волі [11, с. 14-27].

Тим не менше плідна співпраця вчених і практиків з удосконалення чинного на той час виправно-трудового права у напрямку розширення його предмета, нормального функціонування інституту звільнення з місць позбавлення волі з обов'язковим залученням до праці, удосконалення норм і умов виконання покарань у вигляді позбавлення волі, а також норм, що регулюють процес ресоціалізації засуджених, принесла певні позитивні зміни. Як наслідок, відповідні перспективи були внесені до ВТК УРСР 1970 р. Зокрема, до Кодексу додатково був включений Розділ III-A «Порядок і умови виконання умовного засудження до позбавлення волі з обов'язковим залученням засудженого до праці», який складався з восьми статей.

Відрадно, що у 80-х рр. XX ст. дослідження радянської пенітенціарної системи вийшло на рівень дисертаційних досліджень. Щоправда, більшість з них захищалося в РРФСР (за даними І. В. Упорова – близько 20) [12, с. 604-608]. В Україні з цієї проблематики захищено не більше десяти дисертацій. Серед них дисертація І. В. Бризгалова [13]. Однак дисертаційні дослідження – явище не типово для виправно-трудової проблематики через її закритість, оскільки більшість матеріалів закладались у поточні і державні архіви під грифом «Таємно» або «Для службового користування».

З розпадом Радянського Союзу, розпочався новий етап у науковій розробці виправно-трудового права. Незалежність України визначила курс на формування демократичної правової держави, що зумовило появу нових теоретико-методологічних підходів у цій сфері досліджень. З урахуванням докорінного переосмислення існуючої виправно-трудової політики в бік формування нового кримінально-виконавчого законодавства Міністерством внутрішніх справ України за участю провідних вчених було розроблено та затверджено Кабінетом Міністрів України Постанову від 11.07.1991 р. № 88 «Про основні напрями реформи кримінально-виконавчої системи України» [14].

Визначаючи першочергові завдання, в Основних напрямках підкреслювалося про доцільність організації наукового забезпечення кримінально-виконавчої системи шляхом залучення вищих навчальних і науково-дослідних установ республіки, орієнтованих на проведення фундаментальних і прикладних досліджень, вивчення та впровадження зарубіжного пенітенціарного досвіду, організаційне і правове забезпечення здійснюваних перетворень та активізації міжнародного співробітництва з пенітенціарних проблем. З цією метою на Всеукраїнських науково-практичних конференціях («Правова система України: теорія і практика» (Київ, 7-8 жовтня 1993 р.), «Кримінально-виконавча система України: теорія, практика, законодавство» (Київ, 21-22 квітня 1994 р.), «Ідеологія державотворення в Україні: історія і сучасність» (Київ, 22-23 листопада 1996 р.) та ін.), в роботі яких брали участь провідні українські вчені-кримінологи та практичні працівники виправно-трудової системи, зокрема, Л. В. Багрій-Шахматов,

М. І. Бажанов, В. О. Глушков, А. В. Васишин, Т. В. Варфоломєєва, О. Ф. Гранін, В. М. Горшеньов, В. Д. Гончаренко, Г. Т. Горобець, Р. А. Калюжний, В. С. Кульчицький, В. Г. Лукашевич, І. І. Лукашук, В. В. Медведчук, О. Б. Пташинський, Г. О. Радов, В. І. Радченко, О. Н. Ярмиш та ін., були розглянуті принципи питання трансформації виправно-трудового права у кримінально-виконавче, визначені актуальні завдання науки кримінально-виконавчого права і головні напрямки наукового пошуку, включаючи і питання критичного аналізу пенітенціарної системи України радянської доби.

Водночас науковій «ревізії» були піддані ключові проблеми радянської пенітенціарної системи і виправно-трудового права на предмет їх можливого використання в основних законодавчих актах – Конституції України і КВК України, над підготовкою яких у той час наполегливо працювала і законодавча, і виконавча влада країни. Очевидно цим пояснюється відсутність в історіографії даного періоду фундаментальних монографічних праць з досліджуваної нами проблеми.

Перші тематичні огляди виправно-трудового права радянської епохи з'явилися уже на початку 90-х років у вигляді наукових статей. Серед них виділимо статтю В. Трубнікова «Соціальна адаптація звільнених від відбування покарань» [15, с. 35-38], Н. Петрової «Гуманізація покарання як засіб зниження злочинності» [16, с. 31-36], Г. Радова «Першочергові проблеми пенітенціарної політики України на сучасному етапі» [17, с. 14-18] і «Роль та місце пенітенціарної системи в структурі державного управління України» [18, с. 5-10], Р. Калюжного, В. Шкарупи, Г. Горобця «Пенітенціарна політика: історико-правовий огляд виникнення і розвитку» [19, с. 29-33], О. Романенка «Сутність пенітенціарної функції демократичної правової держави» [20, с. 53-56], В. Рудника «Виправно-трудова система України як організація військового типу та проблеми її демілітаризації» [21, с. 159-163], в яких автори на прикладі окремих проблем виправно-трудового права прагнули з позицій сучасного праворозуміння сконструювати систему нових світоглядних засад і методологічних підходів виправно-трудої політики.

Більш ґрунтовні огляди виправно-трудового права із практичним аналізом його сутності в радянський період знаходимо у навчально-наукових виданнях, підготовлених колективами авторів провідних учбових закладів юридичного профілю і науково-дослідних установ НАН України, очолюваних провідними вченими країни.

У цьому контексті важливо, що при коментуванні сучасних норм КВК України, визнані фахівці даної галузі права проводили порівняльний аналіз колишнього виправно-трудового і нині чинного законодавства, обґрунтовували переваги останнього, окрім того, зверталися до міжнародних норм і стандартів у галузі виконання кримінальних покарань, доповнюючи таким чином виправно-трудоє право, яке в радянський період взаємодіяло у цій сфері лише з правовими системами зарубіжних соціалістичних країн.

Дотичними до теми нашого дослідження є окремі монографічні видання вітчизняних і зарубіжних авторів останніх років. Серед них монографія М. М. Яцишина «Історико-правові засади кримінально-виконавчої політики України» [22], в якій один із підрозділів присвячений політиці у сфері виконання покарань у Російській імперії та Радянському Союзі, монографія О. Б. Пташинського «Пенітенціарна система України» [23], один із розділів якої (розділ 2) має назву «Радянська пенітенціарна система», однак досліджуваний ним період висвітлений лише фрагментарно (на двох сторінках праці).

Заслугує на увагу монографія І. Г. Богатирьова «Українська пенітенціарна наука» [24], яка націлює дослідників на використання нових ідей при дослідженні пенітенціарної системи України. У ній міститься цінна інформація про дисертації з окремих проблем кримінально-виконавчого (виправно-трудового) законодавства, захищені в Україні упродовж 90-х рр. ХХ ст. – початку ХХІ ст. Однак, більшість з них присвячені сучасним проблемам кримінально-виконавчої політики, законодавству цієї галузі і власне самій системі, за винятком хіба що дисертацій І. Л. Близнюка [25], В. Б. Васильця [26], І. В. Іванькова [27], В. А. Львовичкіна [28], О. В. Романенка [29], С. В. Несиної [30], які містять цікавий фактологічний матеріал, можливий для використання у нашому дослідженні.

Із зарубіжних (російських) видань останніх років цікавий фактологічний матеріал міститься в монографії Упорова І. В. «Пенітенціарна політика Росії в ХVІІІ-ХХ ст.: історико-правовий аналіз тенденцій розвитку» (рос. мовою) [12], в якій автор, спираючись на факти, документи, матеріали й інші джерела, в т. ч. раніше недоступні, дає своє трактування (подекуди доволі оригінальне) багатьом подіям, пов'язаним з діяльністю в СРСР виправно-трудої системи виконання покарань, зокрема і в самих її одіозних формах (ГУЛАГ, концтабори, колонії і ін.). Можна цілком погодитися з автором монографії, що зараз в умовах доступності архівів, коли позаду залишилися радянсько-партійні настанови і коли пройшла ейфорія «спалаху» 1990-х років, яка неминує супроводжувалася надмірною емоційністю в оцінці минулого країни, мабуть, вперше є можливість дати максимально виважені відповіді на численні важкі питання, породжені суперечливою і нерідко драматичною практикою виконання покарань радянської доби.

У процесі ознайомлення з численною юридично-науковою літературою з виправно-трудового права, виконаною в радянський період української історії і в сучасних умовах незалежності, нами виявлені відповідно і дві тенденції щодо оцінки становлення і розвитку пенітенціарної системи і її законодавчого закріплення в історії права ХХ століття. Перша – радянська: повна відповідність виправно-трудового права державно-суспільним потребам в умовах так званого «розвинутого» соціалістичного суспільства. Друга – сучасна: невідповідність пенітенціарної системи і невідповідність виправно-трудового права у значній частині і в радянській редакції сучасним потребам розбудови демократичної і правової держави.

Разом з тим, історико-правовий аналіз свідчить, що в огульній критиці багатьох сучасних досліджень критикується не стільки радянська система виконання покарань і виправно-трудове право в історичному контексті свого становлення і розвитку, скільки політична система (царська, імперська, радянська), що коригувала цю систему і право у власних амбітних цілях.

Загалом, огляд джерел, співставлення праць радянських і сучасних дослідників, їх критична оцінка дають змогу у комплексі розглянути досліджувані проблеми і не допустити тих помилок, які мали місце і в минулому, і тепер у об'єктивному визначенні значимості пенітенціарної системи і виправно-трудового права у вітчизняній пенітенціарній історії.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Кузьмин С. И. ИТУ: История и современность / С. И. Кузьмин // Человек : Преступление и наказание. – 1995. – № 2.
2. О дополнении Положения о преступлениях государственных (контрреволюционных и особо для Союза ССР опасных преступлениях против порядка управления) статьями об измене Родине : Постановление ЦИК СССР от 8 июня 1934 г. // Собрание законов СССР. – 1934. – № 40. – Ст. 320.
3. Утевский Б. С. Советская исправительно-трудовая политика : учебник для вузов и юридических курсов / Б. С. Утевский. – М. : Юриздат, 1934. – 181 с.
4. Ной И. С. Теоретические вопросы лишения свободы : монография / И. С. Ной. – Саратов, 1965. – 120 с.
5. Ефимов М. А. Некоторые вопросы кодификации советского исправительно-трудового законодательства // М. А. Ефимов // XXII съезд КПСС и вопросы государства и права. – Свердловск, 1962. – С. 99-104.
6. Крахмальник Л. Г. Труд заключенных и его правовое регулирование в СССР : монография / Л. Г. Крахмальник. – Саратов, 1963. – 199 с.
7. Астемиров З. А. История советского исправительно-трудового права : монография / З. А. Астемиров. – Рязань : Высшая школа МВД СССР, 1975. – 92 с.
8. Основы исправительно-трудового законодательства Союза ССР и союзных республик. – М. : Юрид. лит., 1970. – 42 с.
9. Виправно-трудовий кодекс України. – К. : НВТ Правник, 1996. – 71 с.
10. Багрий-Шахматов Леонід Васильович / В. П. Горбатенко // Юридична енциклопедія. – Т. 1. – К. : Укр. енцикл., 1998. – С. 183.
11. Комментарий к Основам исправительно-трудового законодательства Союза ССР и союзных республик. – М. : Юрид. литерат., 1972. – 110 с.
12. Упоров И. В. Пенитенциарная политика России в XVIII-XX вв. : историко-правовой анализ тенденций развития / И. В. Упоров. – СПб. : Юридический центр Пресс, 2004. – 610 с.
13. Брызгалов И. В. Насильственные преступления, совершаемые в ИТК, и их профилактика : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. – К., 1984. – 18 с.
14. Про основні напрями реформи кримінально-виконавчої системи Української РСР : Постанова Кабінету Міністрів України від 11.07.1991 р. № 88 // Урядовий кур'єр. – 1991. – № 23-24. – С. 3-4.
15. Трубніков В. Працевлаштування звільнених від покарання: реальність і пошук шляхів до поліпшення становища / В. М. Трубніков // Право України. – 1991. – № 5. – С. 35-38.
16. Петрова Н. Гуманізація покарання як засіб зниження злочинності / Н. Петрова // Право України. – 1993. – № 9-10. – С. 31-36.
17. Радов Г. О. Першочергові проблеми пенітенціарної політики України на сучасному етапі / Г. О. Радов // Проблеми пенітенціарної теорії і практики. – 1996. – № 1. – С. 14-18.
18. Радов Г. О. Роль та місце пенітенціарної системи в структурі державного управління України / Г. О. Радов // Проблеми пенітенціарної теорії і практики. – 1997. – № 1(2). – С. 5-10.
19. Калюжний Р. А., Шкарупа В. К., Горобець Г. Г. Пенітенціарна політика: історико-правовий огляд виникнення і розвитку / Р. А. Калюжний, В. К. Шкарупа, Г. Г. Горобець // Проблеми пенітенціарної теорії і практики. – 1996. – № 1. – С. 29-35.
20. Романенко О. В. Сутність пенітенціарної функції демократичної правової держави / О. В. Романенко // Проблеми пенітенціарної теорії і практики. – 1997. – № 1(2). – С. 53-56.
21. Рудник В. Виправно-трудова система України як організація військового типу та проблеми її демілітаризації / В. Рудник // Науковий вісник Академії державної податкової служби. – 1999. – № 4. – С. 159-163.
22. Яцишин М. М. Історико-правові засади кримінально-виконавчої політики України : монографія / М. М. Яцишин. – Луцьк : ВНУ імені Лесі Українки, 2010. – 448 с.
23. Пташинський О. Б. Пенітенціарна система України / О. Б. Пташинський. – К. : Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2004. – 204 с.
24. Богатирьов І. Г. Українська пенітенціарна наука : монографія / І. Г. Богатирьов. – Х. : Харків юридичний, 2008. – 294 с.
25. Близнюк І. Л. Гуманізація виконання покарання у вигляді позбавлення волі та проблеми дозволів, заборон у виправно-трудоному праві України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. – К., 1992. – 177 с.
26. Василець В. Б. Правові та кримінологічні проблеми попередження засуджених у виправно-трудоуних установах : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. – К., 2005. – 181 с.
27. Іваньков І. В. Тюремні установи в Україні в системі карально-охоронного механізму держави (кінець XIX-середина XX ст.) : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. – К., 2005. – 182 с.
28. Львовичкін В. А. Нормативно-правові та організаційні засади забезпечення реалізації в Україні міжнародних стандартів з прав і свобод засуджених до позбавлення волі : автореф. дис. ... канд. юрид. наук (12.00.08). – К., 2002. – 19 с.
29. Романенко О. В. Пенітенціарна функція демократичної правової держави та роль громадянського суспільства в механізмі її реалізації : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. – К., 2004. – 20 с.
30. Несинова С. В. Державно-правовий механізм захисту прав неповнолітніх в Українській РСР (60-ті-початок 80-х рр. XX ст.) : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. – К., 2005. – 21 с.